

**PERHEASIOIDEN SOVITTELU JA SEN
TÄRKEYS UUSPERHEILLE**

**Kaisa Meriö-Mielonen
Uusperheneuvojakoulutus
2012**

Sisällysluettelo

1.	JOHDANTO	1
2.	LAPSET JA VANHEMPIEN ERO	2
3.	LAPSET JA UUSPERHE	4
4.	PERHEASIOIDEN SOVITTELU	6
4.1	Perheasioiden sovittelu avioliittolaissa ja sosiaalihuoltolaissa	9
4.2	Perheasioiden sovittelun tarkoitus ja vaiheet	10
4.3	Yhteenvetoa perheasioiden sovittelusta	13
5.	PERHEEN HAJOAMISEN VAIKUTUKSET	14
6.	AVIOERO JA SEN VAIHEET	15
7.	TAVOITTEENA JAETTU VANHEMMUUS JA YHTEISTYÖVANHEMMUUS	19
7.1	Jaettu vanhemmuus	20
7.2	Yhteistyövanhemmuus	23
7.3	Vanhemmuus jatkuu	24
8.	PÄÄTELMIÄ UUSPERHEISTÄ JA PERHEASIOIDEN SOVITTELUSTA	25

1. JOHDANTO

Lapset eivät pidä vanhempien riitelystä, mutta eivät he pidä vanhempien erostakaan. Ero voi olla ratkaisu aikuisten välisiin ongelmiin, mutta vain harvoin lasten. Lasten mielipiteet eivät pysty vanhempien eroja estämään, mutta eron kynnyksellä vanhempien on tarpeen pysähtyä miettimään, miten he voisivat toimia niin, että erosta olisi lapselle mahdollisimman vähän haittaa.

Lapset suhtautuvat vanhempiensa eroon yksilöllisesti ja eri tavoin. Tähän vaikuttaa paljon se, minkälainen perheen tilanne on ollut ennen eroa. Onko perheen elämä ja tunneympäristö ollut lapsen kannalta harmoninen ja kasvua tukeva, vai onko kotona riideltä paljon tai onko siellä ollut esimerkiksi liiallista alkoholinkäyttöä tai muita lapsen elämää kuormittavia asioita.

Perheiden hyvinvointia voidaan tukea monella tavalla ja on tärkeää, että erilaisia palveluja parisuhteen kestävyuden tukemiseksi on tarjolla. Perheasioiden sovittelussa avo- tai avioparien tai jo eronneiden vanhempien on mahdollista hakea ulkopuolista apua ristiriitatilanteisiin, jos omat keinot eivät riitä. Lasten huomioiminen on ensiarvoisen tärkeää mahdollisissa eropohdinnoissa.

Parhaimmillaan perheasioiden sovittelun avulla voidaan lisätä kommunikaatiota ja vuorovaikutustaitoja. Sovittelusta hyötyvät erityisesti sellaiset pariskunnat, jotka ovat kiinnostuneita vanhemmuudesta ja lasten hyvinvoinnista. Hyvää sovittelutulosta ennustavat vanhemmuuteen sitoutuminen, järkevät kommunikaatiotaidot, kyky erottaa puolisosuhteen konfliktit lapsiin liittyvistä asioista sekä halu luottaa tehtyihin sopimuksiin (Taskinen 2001, 54). Kaikissa avioerotilanteissa tai -pohdinnoissa ei suinkaan tarvita ulkopuolista apua tai perheasioiden sovittelua. Jos kuitenkin puolisoiden välinen puheyhteys on kadonnut tai lapsen liittyvistä asioista on vaikea puhua yhdessä, on suositeltavaa kääntyä kuntien tarjoaman sovittelun puoleen. Vanhempien ero tulee hoitaa aina lapsen edun mukaisella tavalla.

Kaikkia perheasioiden sovitteluja ei käydä niin, että sovitteluun osallistuvat päätyisivät eroon, vaan osa päätyy parisuhteen jatkamiseen. Eropohdinnat ja siihen liittyvät kriisit sekä perheasioiden sovittelu tulevat tutkielmassani kuitenkin ilmeisen paljon esille. Parisuhdeongelmat voivat laukaista kriisin, joka voi johtaa lopulta avioeroon. Myös yhden perheenjäsenen kriisi voi laukaista parisuhdekriisin. Ero on aina kriisi kaikille osapuolille. Lapsille aikuisten riitely ja ero saattavat aiheuttaa hämmennystä ja turvattomuuden tunnetta. Heistä saattaa tuntua, että vanhemmat ovat vihaisia myös heille. Lapset voivat ajatella jopa olevansa syyllisiä eroon. Heille on syytä kertoa, mitä tapahtuu ja miksi. Lapset haluavat tietää, missä he eron jälkeen asuvat, voivatko he tavata toista vanhempaansa, olla edelleen samassa hoitopaikassa tai koulussa tai tavata kavereitaan. (Porin perheneuvolan esite.)

Uusperheissä perheasioiden sovittelu on vielä monitahoisempaa, onnistuessaan se saattaa helpottaa useita osapuolia, tietämättään. Uusperheiden vanhempien osallistuessa perheasioiden sovitteluun työntekijän tulee tiedostaa ainakin ajatuksen tasolla, keitä perheeseen kuuluu säännöllisesti ja keitä säännöllisen epäsäännöllisesti. Tutkimusten mukaan uusperheiden vaikeudet ja erot ovat yhteydessä aikaisempiin keskeneräisiin ja hoitamattomiin eroihin. Tukemalla eroavia puolisoita erovaiheessa ehkäistään ongelmien siirtyminen jatkossa mahdollisiin seuraaviin uusperheisiin. Onnistuneella sovittelulla saadaan apua mahdollisesti aikuisten tuleviin liitoihin kuin myös aikanaan lasten omiin parisuhteisiin.

2. LAPSET JA VANHEMPIEN ERO

Taskisen (2004) mukaan monet lapset pelkäävät, että he ovat jotenkin syyppaita vanhempien eroon. He ovat vihaisia vanhemmilleen ja koko maailmalle, he ovat masentuneita ja surullisia ja kokevat tulleet hylätyiksi. Varsin pitkään lapset elättelevät toivetta, että vanhemmat palaisivat uudelleen yhteen. Erityisesti isommat lapset saattavat olla hyvinkin huolissaan vanhempiensa selviytymisestä ja he ottavat liian aikuismaista vastuuta perheestä. Mikäli vanhempien ero on riittävä, lapset kokevat usein vaikeita lojaliteettiriitoja, ja he saattavat myös liittoutua toisen vanhemman kanssa. Nuorten

itsenäistymisvaikeudet usein korostuvat avioerotilanteissa eivätkä käytöshäiriöt ja pikkurikollisuus ole harvinaisia. (Taskinen 2004).

Lapsen tilanne ei aina parane itsestään Taskisen (2004) mukaan. Elleivät vanhemmat itse jaksaa omilta murheiltaan ottaa lasta riittävästi huomioon ja keskustella hänen kanssaan, olisi hyvä pyytää esimerkiksi joku tuttu aikuinen hänen tuekseen. Myös kasvatus- ja perheneuvolan työntekijät ovat käytettävissä lapsen ja kaikkien perheenjäsenten tukemiseen. Lapsi tarvitsee yleensä erotilanteessa varmuuden siitä, että hän saa pitää molemmat vanhempansa. Lapsi tarvitsee turvallisuudentunteen vahvistamista ja helpotusta lojaliteettiriitoihinsa. Lapselle on annettava tilaa ja hyväksyntää hänen omille tunteilleen sekä rohkaisua hänen omien toiveidensa ilmaisuun. Lapselle tulee suoda tunne siitä, että hän tulee kuulluksi. Lapselle on hyvä antaa tietoa ajankohtaisesta perhetilanteesta ja edessä olevista suunnitelmista ja muutoksista. Lapsella tulee olla mahdollisuus yhteydenpitoon molempiin vanhempiin ilman, että lapsen täytyy osallistua vanhempien välisiin konfliktitilanteisiin. (Taskinen 2004.)

Vaikka vanhempien ero on lapselle yleensä rankka kokemus, siitä voi selvitä myös myönteisellä tavalla. Merkitsevämpää kuin vanhempien ero sinänsä ovat siihen liittyvät riidat ja epävarmuus. Mikäli aikaisempi kireä perhetilanne laukeaa eron yhteydessä, voi se olla lapselle myös helpotus. Vanhempien välinen toimiva kommunikointi lapsen asioissa on tärkeää, sillä jos tieto ei kulje vanhempien välillä, lapset voivat kokea, etteivät heidän asiansa ole tärkeitä eivätkä kenenkään hallinnassa. (Sinkkonen 2008.)

Taskisen (2004) mukaan eron jälkeen on tärkeää, että vanhemmat pyrkivät luomaan toimivan keskinäisen suhteen ja ylläpitävät lapsen myönteistä kuvaa toisesta vanhemmasta. Vanhempien keskinäinen yhteistyö on lapsen sopeutumisen kannalta vaikuttavampi tekijä kuin kummankaan vanhemman yksilöllinen suhde lapseen. Vaikkakin tehtävä saattaa olla toisille puolisoille ylivoimainen, palvelisi se aina lapsia.

Parhaiten avioerosta selviävät yleensä lapset, *joilla on luonteva, luotettava ja jatkuva suhde molempiin vanhempiinsa* (lapsi tuntee, että hänellä on koti molempien luona; muualla asuva vanhempi pitää säännöllisesti yhteyttä lapseen: lapsen kanssa asuva vanhempi tukee ja ylläpitää lapsen suhdetta toiseen vanhempaan). *Lapset, joita on pidetty ajan tasalla eron suhteen* (miksi vanhemmat eroavat, milloin se tapahtuu, mitä siitä

seuraa), ja *lapset, joiden omaa tilannetta on käyty lävitse konkreettisesti* (mahdollinen asunnon muutos ja siitä seuraavat muut muutokset, toisen vanhemman tapaamisjärjestelyt) selviävät myös erosta paremmin. *Lasten, joiden tunteet on otettu huomioon* (ero ei ole lapsen syy; vihan, pettymyksen ja surun tunteita on mahdollisuus käsitellä), sekä *lasten, joiden vanhemmat ja sukulaiset säilyttävät kohteliaat välit* (puhuvat arvoa antaen toisesta osapuolesta, välttävät kritisoimasta toista osapuolta tai hänen uutta kumppaniaan lapsen kuullen), on myös helpompaa selvitä erosta. (Taskinen 2004, 12–13.)

Lapsikeskeisessä perheasioiden sovittelussa lähtökohtana on molempien vanhempien osallistuminen perheasioiden sovitteluun. Lapsikeskeisessä sovittelussa on tärkeää saada vanhemmat konkreettisesti keskustelemaan lapseen liittyvistä järjestelyistä ja vanhemmuuden uusista käytännöistä. Tämä on paljon laaja-alaisempi kuin kysymys siitä, kumman huoltoon lapsi jää tai kumman luona lapsi tulee asumaan. Vanhemmat ohjataan keskustelemaan siitä, mitä lapselle kerrotaan eron syistä, miten lasta autetaan kokemaan tilanne turvalliseksi, millaista yksilöllistä huomiota kukin lapsi tarvitsee molemmilta vanhemmiltaan ja miten tuetaan lapsen suhdetta kumpaankin vanhempaansa.

3. LAPSET JA UUSPERHE

Vaikka lapset sopeutuvat ajan myötä usein hyvinkin uusperheeseen, ainakin alkuvaiheessa ilmenee usein jonkinlaisia hankaluuksia. Ylipäätään se, miten lapsi selviää avioerosta, on yhteydessä siihen, miten hän sopeutuu uusperhe-elämään (Ganong ja Coleman 2004, 42). Uusperheen toiminnan kannalta tämä sopeutuminen uusperheeseen on oleellisen tärkeää. Sopeutumiseen ovat tutkimusten mukaan yhteydessä monet erilaiset tekijät. Perherakenne, perheen sosioekonominen status sekä laajemmin perheen voimavarat, vanhempien välinen yhteistyö, sosiaalinen tuki, uusperheen suhteiden laatu ja toimivuus, vanhempien stressi ja ahdistus sekä perheen muut ongelmat ovat yhteydessä lasten uusperheeseen sopeutumiseen (Hetherington 1987; Hetherington ym. 1998; Hetherington & Stanley-Hagan 1999).

Lapsen näkökulmasta uusperhesuhteet eivät ole Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksen mukaan heille itsestään selviä eivätkä samanlaisina pysyvinä. Perhesuhteet muuttuvat

neuvoteltaviksi ja lapsilla itsellään on tärkeä rooli suhteiden aktiivisena määrittelijänä uusperheen arkipäivän käytännöissä (Pryor & Rodgers 2001, 15; Smart ym. 2001). Lapsilla on yksilöllinen käsitys esimerkiksi siitä, ketkä kuuluvat perheeseen, ja nämä käsitykset voivat erota hyvinkin oleellisesti aikuisten näkemyksistä. Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksen tulosten mukaan lapset eivät pitäneet uusia vanhemmuussuhteita ongelmallisina, vaan he kokivat, että jokaisella aikuisella on omat roolinsa. Roolit eivät näyttäneet lapsen näkökulmasta ristiriitaisina, elleivät aikuiset sitten ”sotkeneet” niitä. Ylipäätään lapset määrittelevät perheen enemmän ihmissuhteiden kuin perherakenteiden kautta. (Gamache 1997; Smart ym. 2001.) Ritala-Koskinen (2001, 199–200) puhuu asiantuntijoiden puhetta kuvaavassa analyysissä arkiperheestä, jolla hän tarkoittaa uusperhettä, joka on perhe-elämän arkinen tapahtumapaikka. Sen rinnalle lapsen elämässä rakentuu toisen tason perhe, jota hän kutsuu tunneperheeksi. Tärkeää tunneperheessä ovat läheiset tunnesuhteet. Perustaltaan lasten uusperhe-elämään liittyvät ongelmat kulminoituvat näiden kahden perheen, eli toisaalta arkiperheen ja toisaalta tunneperheen yhteensovittamiseen. Nämä kaksi perhettä näyttävät lapsen elämässä limittäin ja osittain päällekkäinkin. (Broberg 2010).

Uusperheen suhteiden toimivuuteen liittyen on tutkimuksissa korostettu sitä, miten lapsen ja perheeseen muuttavan uuden aikuisen välisen suhteen ongelmat kytkeytyvät lapsen ongelmiin uusperhetilanteeseen sopeutumisessa. Lapsi ei välttämättä halua hyväksyä uusperhettä perheeseen, koska hän saattaa kokea suurta lojaalisuutta muualla asuvaa vanhempaansa kohtaan. Hän ei ajattele olevansa vapaa pitämään uudesta isäpuolesta, koska on tietoinen siitä, että toinen vanhempi on yksinäinen ja onneton. (Dowling & Gorell Barnes 2000; Smart ym. 2001, 80.)

Lasten sopeutumisongelmien rinnalle on tärkeää nostaa myös uusperheen edut lapsen kannalta. Keskeisin etu lapsen näkökulmasta on se, että moninaiset ihmissuhteet rikastuttavat lapsen elämää, hän saa uuden aikuissuhteen ja voi myös kokea uudelleen perheyhteyttä (esim. Mikesell & Garbarino 1986; Ritala-Koskinen 2001; Pulkkinen 2002, 123–124). Lapsen kannalta uusperhe on siis onnistunut silloin, kun se antaa lapselle tilaa hänelle tärkeisiin ihmissuhteisiin. Määritellessään perheeseen kuuluvia henkilöitä lapset käyttävät usein kriteerinä tunnesuhdetta (Pryor & Rodgers 2001). Mikäli lapsella ei ole

uusperhettä perustettaessa toimivaa suhdetta etävanhemman kanssa, isä- tai äitipuoli voi korvata lapselle puuttuvan vanhemman. (Broman Mari, 2010)

4. PERHEASIOIDEN SOVITTELU

Tämän luvun on tarkoitus selvittää mitä perheasioiden sovittelu on käytännössä, mitä se on laissa määriteltynä ja mitä sovittelu on sovittelua tekevän työntekijän näkökulmasta. Vapaus, oikeus ja tasa-arvoisuus ovat sosiaalipalvelujen keskeisiä arvoja. Hallitusmuodossa säädetyistä sosiaalisista perusoikeuksista sosiaalipalvelujen kannalta merkittäviä säädöksiä ovat muun muassa yhdenvertaisuus, syrjintäkielto ja tasa-arvo. Järjestelmää ja työntekijöitä ohjaavat vallalla olevat yhteiskunnalliset normit, arvot, lainsäädäntö sekä taloudelliset suhdanteet. (Lehtonen 1998; Pohjola 2002, 45–47.)

Asiakkaiden edut voivat olla keskenään ristiriitaisia, esimerkkinä puolisojen väliset näkemykset avioerotilanteissa. Jokaisella perheasioiden sovittelijalla on kuitenkin ammatillinen vastuu tekemistään eettisistä valinnoista. (Sosiaalialan ammattilaisen etiikkaopas 1999, 4–5). Kaikissa eron vaiheissa perheenjäsenillä on oikeus saada avukseen vapaaehtoisuuteen perustuvaa, luottamuksellista ja maksutonta perheasioiden sovittelua. Vapaaehtoisuus ja luottamuksellisuus halutaan säilyttää koko perheasioiden sovitteluprosessin ajan. Sovittelua sitoo erityinen salassapitovelvollisuus. Käytännössä tätä sääntöä on sovellettu niin, että mikäli puolisoit eroamisen aikana riitaantuvat ja eroasia viedään joltain osin oikeuteen, sovittelija ei haastettunakaan kerro sovittelussa esille tulleita tietoja toisen vanhemman puolesta tai tätä vastaan. Tämä on ollut hyvä, sekä työntekijän että asiakkaiden kannalta turvallinen tapa, joka heti sovittelua aloitettaessa on yhteisesti sovittu. Näin perheasioiden sovittelun tavoite – puhua avoimesti ja vapaasti puolisoisuuden ja perheen vaikeistakin asioista – on onnistunut. (Pettilä ja Yli-Marttila 1999, 45).

Perheasioiden sovittelu on yksi perheneuvonnan muoto. Useimmiten perheasioiden sovittelu merkitsee henkilökohtaisia keskusteluja ja neuvotteluja sosiaalityöntekijän tai psykologin kanssa. Keskusteluihin voivat osallistua joko kaikki perheenjäsenet tai osa heistä, erityisesti puolisoit. Keskusteluilla pyritään löytämään tasapuolinen, kaikkien

perheenjäsenten hyväksymä ratkaisu ongelmaan tai ongelmiin. Puolueeton ulkopuolinen henkilö voi auttaa näkemään kokonaistilanteen ja tukea perhettä rakentamaan omat ratkaisunsa. Usein keskustelu purkaa tunteita ja selkiyttää ajatuksia. Voi esimerkiksi olla tärkeätä huomata, millä tavoin eri perheenjäsenet kärsivät ristiriidasta. Paha olo leviää perheessä helposti jokaiseen.

Perheasioiden sovittelussa voivat siis sekä vanhemmat että lapset käydä läpi perheen hajoamisesta johtuvia asioita. Uudessa tilanteessa jokaisella osapuolella on tarve järjestellä uudelleen elämäänsä sekä arjen että ihmissuhteiden osalta. Sovittelussa voidaan käydä läpi näitä ihmissuhdetason ja sosiaalisen puolen kysymyksiä. Samalla voidaan käsitellä, miten ero haetaan, miten lasten asiat hoidetaan (elatus, huolto, tapaamiset) sekä mahdollisesti kuinka omaisuus jaetaan ja miten se vaikuttaa ihmissuhteisiin. Sovittelijan on käsiteltävä asioita lasten, aikuisten ja pariskunnan sekä koko perheen kannalta. Tämän vuoksi sovittelijalta vaaditaan erityistä ammattitaitoa, ja monesti käytetäänkin moniammatillista (sosiaalityöntekijä, psykologi, lastenpsykiatri) tiimiä sekä mahdollisesti muita viranomaisstahoja. (Gottberg-Talve 1990, 46–47; Valkama 1992, 29–30).

Perheasioiden sovittelusta, jota voidaan kutsua myös eroauttamiseksi, vallinnee pitkälti yksimielisyys siitä, että selvitystyöllä on niin sanottu pyöreän pöydän funktio (Gottberg 1997a, 113). Vanhemmat saadaan kasvotusten – ehkä ensimmäistä kertaa vaikean konfliktin aikana – puhumaan lastensa aseman järjestämisestä. Käytännössä suurin osa perheasioiden sovitteluista koskee perheitä, joissa on alaikäisiä lapsia (Valkama 1991, 76, Taskinen 1993, 8). Selvitystyö huoltoriidassa ei pelkistetyssä tarkoituksessaan silti tarkoita eroauttamista siinä mielessä kuin perheasioiden sovittelu sen ymmärtää (Taskinen 2001, 48–55. Taskinen 1993, 5–13. Valkama 1991, 18–25).

Järvelä ja Valkama (1994, 136) näkevät sovittelutyön koostuvan kriisityöstä, pitkäjänteisestä terapeuttisesta työstä sekä myönteisyyteen ja tulevaisuuteen tähtäävästä työstä. Taskisen mukaan (2001) perheasioiden sovittelu eroaa neuvonnasta ja terapiasta. Sovittelussa rajataan käsiteltävät asiat ja pyritään tiettyihin päämääriin, joita voivat olla esimerkiksi asennemuutokset ja/tai yhteinen sopimus. Perheasioiden sovittelussa ei (esivaihetta lukuun ottamatta) paneuduta asiakkaiden tunteisiin, vaan se on konkreettista,

ulkoisiin asioihin ja tulevaisuuteen keskittyvää. Sovittelukäyntien käyntimäärä on 2-10 kertaa eli se on lyhytkestoista. (Taskinen 2001, 53).

Perheväkivaltatilanteissa sovittelu on usein riittämätöntä siihen usein liittyvän vallan epätasapainon vuoksi, mikä pitää aina ottaa sovittelussa huomioon. Perheissä, joissa jompikumpi vanhemmista käyttää väkivaltaa, saattaa kuitenkin löytyä joku rajattu ongelma, jossa ristiriitaa voidaan lievittää ja saada aikaan sopimuksia. Sovittelijalla on oikeus lopettaa sovittelu, jos hän katsoo sovittelun lopettamisen olevan lapsen edun mukaista. (Taskinen 2001, 55.)

Lapsen reaktioihin eron vaikuttavat lapsen ikä, yksilölliset tekijät ja se, millainen suhde lapsella on kumpaankin vanhempaansa. Myös laajemmalla perhe- ja sukulaissuhteiden piirillä on merkitystä. Lapsen tueksi eron hetkellä asettuvat isovanhemmat, kummit, tädit ja sedät, jotka eivät tempaudu eroavien puolisoitten mahdollisesti repiviinkin konflikteihin ja valitse puoliaan, vaan vaalivat yhteyttä lapseen, voivat olla huomattava tuki kriisissä.

Eron kielteiset vaikutukset näyttäisivät olevan selvässä yhteydessä siihen, miten vanhemmat kykenevät eron jälkeen sopimaan keskinäisesti riitansa ja kantamaan yhdessä ja erikseen vastuuta vanhemmuudestaan. Eroamisen tavalla on näin ollen suurempi vaikutus kuin itse erolla siihen, miten lapsi eron kokee ja miten se häneen vaikuttaa. Eron liittyä aina riski, että osa lapsen kasvun ja hyvinvoinnin kannalta tärkeitä vanhemmuuteen liittyvistä resursseista häviää lapsen elämästä hetkellisesti ja pysyvästi. Tavoitteena tulee olla molempien vanhempien vanhemmuuden jatkuminen ja vanhempien välinen sovinnollinen yhteistoiminta lapsen asioissa.

On tärkeää korostaa, että vanhempien erolla on kauaskantoisia seurauksia lasten elämään varsinaisen kriisivaiheen jälkeenkin. Vanhempien mahdolliset uudet liitot, niiden seurauksena syntyvät uudet perhekokoonpanot ja elämäntilanteiden muutoksiin usein liittyvät asuinpaikan ja koulujen vaihdokset edellyttävät lapsen vanhemmilta pitkäkestoista sitoutumista yhteistoimintaan ja lapsen hyvään joskus hyvinkin vaativissa olosuhteissa.

Vanhempien yhteistoimintaa tarvitaan läpi lapsuuden ja nuoruuden eikä yhteinen vanhemmuus pääty edes lapsen aikuistumiseen. Kyse ei ole vain ohimenevästä erokriisistä selviytymisestä.

4.1 Perheasioiden sovittelu avioliittolaissa ja sosiaalihuoltolaissa

Perheasioiden sovittelu on määritelty sekä avioliittolaissa asetuksella lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen toimeenpanosta vuodelta 1996. Avioliittolaissa määritellään, että perheessä esiintyvät ristiriidat ja oikeudelliset asiat on pyrittävä ensi sijassa selvittämään asianosaisten välisissä neuvotteluissa ja ratkaisemaan sopimuksella. Sovittelijan tehtävistä avioliittolaissa säädetään, että sovittelijan tulee pyrkiä saamaan aikaan luottamuksellinen ja avoin keskustelu perheenjäsenten välillä. Sosiaalihuoltolaissa on myös määritelty kuntien huolehdittavissa olevien sosiaalipalvelujen järjestämisestä.

Avioliittolain 20§:n mukaan perheessä esiintyvät ristiriidat ja oikeudelliset asiat on pyrittävä ensi sijassa selvittämään asianosaisten välisissä neuvotteluissa ja ratkaisemaan sopimuksella. Perheasioiden sovittelijat antavat pyynnöstä apua ja tukea silloin, kun perheessä esiintyy ristiriitoja. (Taskinen 2004, 48).

Avioliittolakia säädettäessä asiakkaille haluttiin antaa mahdollisuus puhua mahdollisesti hyvinkin vaikeista ja arkaluonteisista asioista ilman pelkoa joutua esimerkiksi lailliseen edesvastuuseen. Lain voimaan tullessa osa työntekijöistä ilmaisi huolensa siitä, että tämä salassapitosäännös sitoo heitä ja vaarantaa lasten suojelun vaikeissa tilanteissa. Tätä pidettiin vakavana eettisenä ongelmana. Sovittelijalla ei ole velvollisuutta antaa tietoja muille viranomaisille, eikä myöskään oikeutta saada muilta viranomaisilta salassa pidettäviä tietoja. (Taskinen 2004, 50). Kaikessa asiakastyössä työntekijä on vaitiolovelvollinen, mutta perheasioiden sovittelusta on tavallistakin tiukemmat salassapitosäännökset (AvioliittoL 23a §).

Sosiaalihuolto on rajannut ohjekirjeessään *Perheasioiden sovittelun järjestäminen 1/1987* perheasioiden sovittelun seuraavasti:

1. Perheenjäsenet hakevat apua ja tukea pohdittaessa avioeroa tai sen uhkaa, avioliiton purkautumista tai yhteiselämän muuta lopettamista.
2. Perheenjäsenet hakevat apua ja tukea johonkin muuhun ristiriitatilanteeseen ja pyytävät nimenomaan perheasioiden sovittelua.

Edellisessä määritelmässä sovittelu on tarkoituksellisesti rajattu erotilanteisiin ja niiden valmisteluihin. Perheasioiden sovitteluksi ei voida kuitenkaan nimittää mitä tahansa perheneuvontaa, jossa tulee esiin myös avioeron mahdollisuus, vaan siitä on sovittava aina työntekijän ja perheen kesken. Toisessa kohdassa mainittu mahdollisuus nimetä muukin ristiriidan käsittely perheasioiden sovitteluksi on koettu hämärtäväksi. Käytännön työssä ei kuitenkaan ole esiintynyt tilanteita, joissa sitä olisi pyydetty erotilanteiden ulkopuolella. Määritelmään tämä sisällytettiin syystä, että avioliittolain mukaan perheillä on mahdollisuus pyytää ko. palvelua muissakin tilanteissa, joissa halutaan tehostettua vaitioloa (Taskinen 2004, 49).

4.2 Perheasioiden sovittelun tarkoitus ja vaiheet

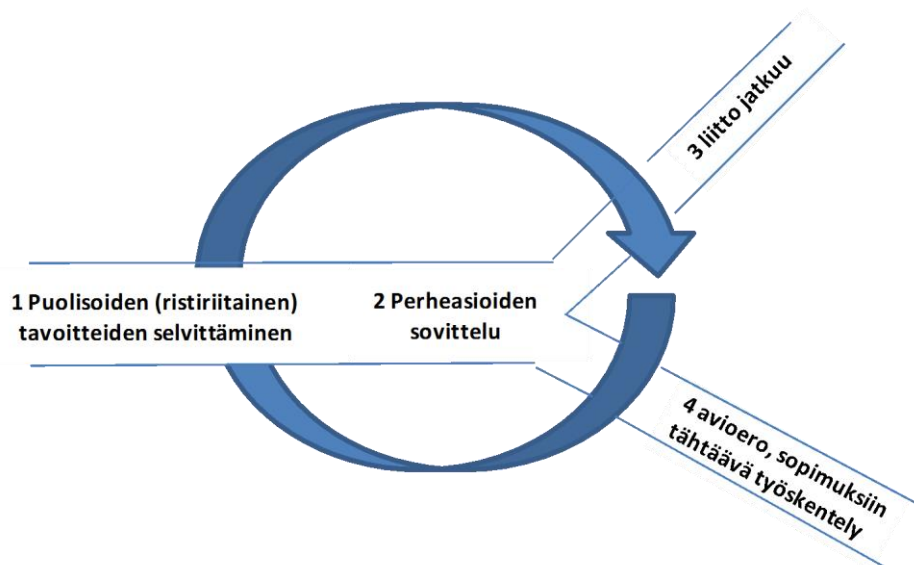
Perheasioiden sovittelun on tarkoitus erokriisissä nimenomaan auttaa puolisoita vielä miettimään, miksi heidän parisuhteensa on ajautunut tällaiseen tilanteeseen. Mitä heille on tapahtunut, kun he joutuvat harkitsemaan eroa? Vapaaehtoisessa ja luottamuksellisessa sovittelussa on mahdollista pysähtyä inventaarion ajaksi ja yhteisen läpikäymisen jälkeen joko yrittää vielä jatkaa liittoa tai etsiä kompromissihakuisesti eron ratkaisuja. Sovittelussa on tärkeää auttaa puoliset yhteiselle lähtöviivalle. Kun toinen osapuoli on usein jo etukäteen miettinyt eron mahdollisuutta, hän on eroajattelussaan jo pitkällä. Samainen eroa miettinyt osapuoli on erokriisissään jo paniikkivaiheen ohittanut, toinen vasta keskellä paniikkireaktiota. Silloin tarvitaan ulkopuolista, joka jarruttelee lopullisten ratkaisujen tekoa, jotta erouhkasta päästään keskustelemaan samassa veneessä ollen. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 30).

Tavallisesti sovittelu tapahtuu kolmivaiheisesti Pettilän ja Yli-Marttilan mukaan. Ensimmäisessä vaiheessa, erouhan sovittelussa, paneudutaan puolisoitten ristiriitaisten tavoitteiden sekä pari- ja tunnesuhteiden selvittelyyn. Toisessa vaiheessa yhteistyö sovittelijan ja puolisoitten sekä perheen kanssa tähtää eroon liittyvien sopimusten

neuvotteluun, esilaadintaan ja lopulta sopimusten tekemiseen. Tuolloin on keskeistä rakentaa yhteistyötä ja uudenlaista vanhemmuutta eroavien puolisoitten kesken. Tätä vaihetta voidaan kutsua vanhemmuuden- ja sopimussovitteluksi. Kolmannessa vaiheessa, eron jälkeisessä sovittelussa, tuetaan erosta toipumista, tarkistetaan lasten tilannetta ja autetaan korjaamaan lapsia koskevien sopimusten toimintaongelmia. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 46).

Kaikissa perheasioiden sovittelun vaiheissa on keskeistä tietoa siitä, että tunnetason työstäminen erokriisissä auttaa löytämään parhaan mahdollisen ratkaisun ja selviämään elämässä eteenpäin. Puoliso-suhteen lopettamispäätös aloittaa vanhemmuusyhteistyön tietoisuuden rakentamisen. Samoin lapsen edun tulee olla keskeisesti esillä koko sovitteluprosessin ajan ja toteutua lapsia koskevissa sopimuksissa erityisesti (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 46.)

Järvelä ja Valkama (1994, 136) määrittelevät sovittelutyön työprosessin seuraavasti:

Kuvio 1. Työprosessi perheasioiden sovittelussa. (Järvelä & Valkama 1994, 136.)

Ensimmäisessä vaiheessa määritellään puolisoitten ristiriitaisen tilanteen tavoitteet jonka jälkeen puolisoita autetaan kuvion 1 keskiössä olevan sovittelun (2) avulla etsimään ja löytämään heille sopivin vaihtoehto. Tämän valinnan jälkeen toiminta jatkuu joko avioliiton

tukemisena tai eroon tähtäävänä työskentelynä ja sopimuksentekoina. (Järvelä & Valkama 1994, 136).

Perheasioiden sovittelu koostuu Kaslowin (1981) mukaan juridisten, taloudellisten, yhteisvanhemmuuden ja emotionaalisten asioiden käsittelystä. Pariskunnan halukkuus ja kyky kohdata ja neuvotella asioista vaikuttaa irtaantumisen tahtiin. On välttämätöntä, että sovittelijat ja terapeutit tuntevat avioeron psykodynamiikan, sen emotionaaliset vaiheet ja siihen liittyvän tuskan. Sovittelijoiden on tunnettava myös sovitteluprosessin vaiheet ja sisältö sekä lapsen kehityspsykologiset ja perheen elämänkaaren vaiheet. Kaikkien näiden asioiden tuntemusta tarvitaan toimivien sopimusten aikaansaamiseksi. Sovittelijoiden ja terapeuttien tulee pystyä säilyttämään objektiivisuutensa ja neutraalisuutensa, vaikka he samalla tiedostavat asiakkaiden kokemat emotionaaliset kärsimykset. Sovittelijoiden tulee tuntea käyttäytymisen dynamiikka ja perhelainsäädäntö ja olla taitavia valmentajia, jotka ohjaavat aviopareja tekemään tasapuolisia ja järkeviä sopimuksia. Vain näillä edellytyksillä avioerolapsilla on hyvä ennuste terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin suhteen. Tällöin lapset voivat olla varmoja siitä, että heidän molemmat vanhempansa ovat jatkossakin tärkeä osa heidän elämäänsä ja ovat saatavilla ja rakastavat heitä edelleen. (Kaslow 1981, Aaltonen & Rinne 1999, 135–136).

Lähes aina on mahdollista saada aikaan edes jokin pieni sopimus, joka antaa toiveita jatkotyöskentelymahdollisuudesta. Perheasioiden sovittelu ei kuitenkaan ole aina riittävä toimenpide eikä myöskään vastaus perheiden kaikkiin kysymyksiin erotilanteessa. Neuvotteleva työote voi olla ongelmallista sellaisissa perheissä, joissa lapsia on laiminlyöty tai vanhemmat ovat kyvyttömiä huolehtimaan lapsista. Sovittelun keinot eivät auta myöskään silloin, jos vanhemmat eivät ole kiinnostuneita lapsistaan tai jos taustalla on epärealistinen toive eheyttää avioliitto lasten avulla. Tuloksiin ei ole helppo päästä sellaistenkaan vanhempien kanssa, joilla on takanaan pitkäkestoisia oikeusprosesseja, jolloin konflikti on saattanut muodostua suorastaan pääasialliseksi elämän sisällöksi. (Taskinen 2001, 54).

Molempien osapuolien tulisi saada sellaista tukea, joka vähentäisi katkeruutta ja syyllisyyden tunnetta sekä korostaisi positiivisia puolia ja ratkaisun aikaansaamista. Sovittelulla tulisi pyrkiä helpottamaan sovinnon tekoa, jotta vanhemmat pääsisivät molemmin puolin hyväksyttävään sopimukseen aviosuhteen päättämisestä ja uusien

roolien määrittelemisestä. Näihin päämääriin on hyvin vaikea päästä avioerokriisin keskellä. Sovitteluissa tarvitaankin innovatiivisia menetelmiä, jotka luovat joko suoria tai kolmannen osapuolen välityksellä toimivia kommunikaatiotapoja vanhempien välille. Sovitteluissa sovittelijat auttavat vanhempia pääsemään sopimukseen lasten elämää koskevista periaatteista ja käytännön toimista. Sovittelijoiden tulee luoda kanava aikaisempien päätösten muuttamiseen, jos siihen tulee tarvetta. Sovittelijat myös määrittelevät etukäteen, miten kiistakysymykset ratkaistaan hyväksyttävästi (kompromissi, ulkopuolinen välittäjä, jne.). (Ayalon & Flasher 1997, 21–22).

4.3 Yhteenvetoa perheasioiden sovittelusta

Perheasioiden sovittelu on työmuotona tärkeä tapa auttaa eropohdinnoissa olevia perheitä. Perheasioiden sovittelu on jokaisen perheen kohdalla luonnollisesti erilainen. Sekä työn tuomien käytäntöjen, että perheasioiden sovittelusta kertovan kirjallisuuden myötä sovittelijoilla on edellytyksiä auttaa monellakin tapaa perheitä. Sovittelijan tulee auttaa sovitteluun osallistuvia juridisissa, taloudellisissa ja emotionaalisissa asioissa. Tärkeintä perheasioiden sovittelulle on saada aikaiseksi toimiva yhteistyövanhemmuus, hoitaa ja huolehtia lapsesta yhdessä sovituin tavoin lapsen parhaaksi.

Yleisesti on tiedossa, että vanhemmilla on varsin epärealistinen käsitys siitä, mitä lasten perheasioiden sovitteluun mukaantulolla saavutetaan. Vanhemmat uskovat, etteivät lapset kärsi avioerosta tai eivät kuule tai huomaa perheessä vallitsevaa erouhkaa tai mahdollisia riitoja. Useimmiten kuitenkin lasten osallistuminen on huojentava kokemus kaikille perheenjäsenille. Sen avulla saatetaan luoda pieniä, mutta lapselle merkityksellisiä tärkeitä suunnitelmia ja käytäntöjä. Lapsille on usein huojentavaa nähdä molemmat vanhempansa keskustelemassa asiallisesti ja yhteisymmärryksessä lasta itseään koskevista asioista. Tämä kokemus auttaa lisäämään lasten turvallisuuden tunnetta ja kokemusta siitä, että vanhemmat huolehtivat ja välittävät heistä. Myös vanhemmat huojentuvat kuullessaan lasten toiveiden olevan usein toteuttamiskelpoisia ja käytännönläheisiä. Se auttaa heitä myös kokemaan itsensä päteviksi vanhemmiksi, mikä auttaa heitä jaksamaan erouupumuksen keskellä. (Taskinen 2001, 60.)

5. PERHEEN HAJOAMISEN VAIKUTUKSET

Perheen hajoaminen vaikuttaa toimimiseen ja käyttäytymiseen monella eri tasolla ja jokaisella tasolla syntyy uusia vaikutuksia (Ware 1983). Nämä tasot tulevat esiin vaihtelevassa järjestyksessä vaikka ongelmat niillä ovat eriasteisia, jokainen niistä paisuttaa läpikäytävää kriisiä:

- 1) *Juridinen taso*: Avioliittosopimuksen purkaminen ja avioerohakemuksen tekeminen oikeusistuimelle.
- 2) *Taloudellinen taso*: Yhteisen taloudellisen yksikön jakaminen kahtia. Yleensä yksiköiden välillä on taloudellista riippuvuutta elatusmaksun, lapsen taloudellisen tukemisen, yhteisten liiketoimien tai lapsille jätettävän yhteisen omaisuuden hoidossa.
- 3) *Fyysinen taso*: Perhe jakaantuu kahteen erilliseen asuntoon. Niiden välinen maantieteellinen etäisyys vaihtelee.
- 4) *Seksuaalinen taso*: Puolisoiden välinen fyysinen ja seksuaalinen suhde päättyy.
- 5) *Tunnetaso*: Eron jälkeen vanhemmat eivät anna toisilleen moraalista tai henkistä tukea; päinvastoin usein on piiloteltua tai avointa vihamielisyyttä.
- 6) *Roolitaso*. Perherooleja kuten "vaimo" ja "aviomies" ei enää ole ja suhteet appivanhempiin ja muihin puolison sukulaisiin katkeavat.
- 7) *Sosiaalinen taso*: Uudenlaisen "sinkun" aseman sekä sosiaalinen että laillinen hyväksyminen, ja yhteydenotto muihin yksinhuoltajiin.
- 8) *Vanhemmuuden taso*; Eronneen pariskunnan täytyy oppia vastaamaan lapsen tarpeisiin ja yrittää erottaa ne heidän omistaan. Heidän täytyy päästä sopimukseen vähintään siitä, miten he toimivat vanhempina lastensa parhaaksi, vaikka he kokevat eri tasoilla suuttumusta, vihamielisyyttä ja vieraantumista.

Näillä jokaisella tasolla perheenjäsenet sopeutuvat omaa tahtiaan ja omalla tavallaan. On kuitenkin selvää, että avio/avoeron tarkoitus esimerkiksi roolitasolla ei ole erota muista sukulaisista tai ystävistä, mutta valitettavan usein näin käy. Eronneet joutuvat puntaroimaan, keiden ystävien tai sukulaisten kanssa jatketaan kanssakäymistä ja keiden kanssa ei. Roolitasolla tämä on vaikea kohta myös ystäville, jotka kokevat molemmat

ystävikköseen, mutta joutuvat lojaaliuttaan toista kohtaan valitsemaan vain toisen. Joskus tämä ero roolitasolla koskee myös kummissuhteita, jotka taas saattaisivat erityisesti lapsille olla tärkeitä. Taskisen (1994) mukaan perhesuhteiden lisäksi menetyksiä tapahtui muidenkin ihmissuhteiden alueella. Varsin tavallista on yhteydenpidon katkeaminen entisen puolison sukulaisiin. Perhekeskeisen elämäntavan muuttuessa yksineläjän elämäksi saattaa kadota myös yhteydet muihin lapsiperheisiin. (Taskinen 1994, 66).

6. AVIOERO JA SEN VAIHEET

Avio- tai avoero on kriisi, johon liittyy monia hankalia tunteita ja josta toipuminen vie voimavaroja. Vanhemmuuden pelisäännöistä neuvottelemisen voi erotilanteessa tuntua ylivoimaiselta tehtävältä (Hokkanen, 2005). Joskus käykin niin, että vanhempien väliset selvittämättömät ristiriidat ja eroprosessin kivut purkautuvat erimielisyytenä ja kiistana lapsen asioissa (Taskinen, 2001).

Avioeron koki Suomessa vuonna 2008 yli 13 000 paria ja vanhempien eron noin 30 000 lasta. Ero siis koskettaa suurta joukkoa lapsia ja aikuisia. Käräjäoikeuksissa käsitellään vuosittain noin kahden tuhannen lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyviä riitoja, joista osan käsittely jatkuu vielä hovioikeudessa. Erojen yleistymiseen liittyy olennaisesti perhemuotojen moninaistuminen, mikä voidaan nähdä sekä syynä että seurauksena.

Juridisesti ero on nykyisin yksinkertainen, mutta tunnetasolla se edelleen on Pettilän ja Yli-Marttilan mukaan ahdistava ja kipeä kokemus kaikille osapuolille. Kyseessä on avioliiton kuolema ja se tuottaa väistämättä esimerkiksi surua, syyllisyyttä, yksinäisyyttä ja turvattomuutta, itsetunnon laskua, vihaa ja hylätyksi tulemisen tunnetta. Juuri näiden moninaisten, kipeiden ja tärkeiden tunteiden takia perheasioiden sovittelu on tarkoitettu kokonaisvaltaiseksi avuksi eroa suunniteltaessa ja erottaessa. Nämä tunteet koskettavat koko perhettä, ei pelkästään aikuisia – naista ja miestä – vaan myös lapsia. Sovittelun tarkoitus on auttaa koko perhettä ja ottaa huomioon erityisesti lapset ja heidän asemansa turvaaminen. Tavoitteena on auttaa vanhempia arvioimaan eropäätöstään myös lastensa kannalta sekä parantamaan lasten tilannetta erokriisin keskellä. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 31.)

Avioero voidaan myöntää puolen vuoden harkinta-ajan jälkeen. Harkinta-aika alkaa siitä hetkestä, kun aviopari on yhdessä jättänyt avioerohakemuksen tuomioistuimeen tai sen kansliaan, tai kun toisen puolison yksin tekemä hakemus on annettu tiedoksi toiselle puolisolle. Jos avioeroa hakee vain toinen puolisoista, pitää toiselle puolisolle varata mahdollisuus tulla kuulluksi. Avioerohakemuksen yhteydessä pitää puolisoille antaa tietoa perheasioiden sovittelusta ja siitä, mistä sitä voi hakea. Puolen vuoden harkinta-ajan jälkeen puoliset tuomitaan avioeroon, jos he sitä yhdessä tai yksin pyytävät. Vaatimus on tehtävä ennen kuin harkinta-ajan alkamisesta on kulunut vuosi. Harkinta-ajan aikana puoliset voivat asua yhdessä tai erikseen. Avioero voidaan myöntää myös ilman harkinta-aikaa, jos puoliset ovat asuneet erillään keskeytyksettä kaksi viimeistä vuotta. (Laki yhteiselämän lopettamisesta 16.4.1987/411, Gottberg-Talve 1990, 49–50.)

Viime vuosina avioeroon päättyneet liitot ovat kestäneet keskimäärin 11,3 vuodesta 12,5 vuoteen. Vuosi vuodelta entistä suurempi osa aviopareista on eronnut yhä lyhyemmän avioliiton jälkeen. Useat tutkimukset osoittavat, että avioeron todennäköisyys kasvaa, jos avioliitto on solmittu nuorena, siihen on päädytty suunnittelemattoman raskauden vuoksi, suhde on lapseton, puolisoitten vanhemmat ovat eronneet, sosioekonominen asema on heikko tai kyseessä on uusavioliitto. (Pukkala 2007, 20).

Avoliittojen hajoamisista ei koota systemaattisesti tilastotietoja, eikä niistä ole saatavilla paljoa tutkimustietoa. Saulin ja Kartovaaran (2000) mukaan avoliittojen eroherkkyyttä suhteessa avioliittoihin kuvaa kuitenkin viitetieto 1990-luvun lopulta, jolloin vanhempiensa eron koki 9% avoparien lapsista, kun vastaava luku avioliitossa olevien lapsilla oli 2 prosenttia avoliittojen lapsista. (Litmala 2002, 16.)

Wallersteinin ja Blakesleen mukaan avioeron tarkoituksena on päästä pois avioliitosta, joka on käynyt kestävämmäksi ainakin toiselle osapuolelle. Toinen tavoite on aloittaa uusi parempi elämä. Eronneet saattavat odottaa, että vanhan ei-toimimattoman avioliiton tilalle tulee jotain parempaa. Avioero ei ole ainoastaan jonkin loppu vaan se on myös aina mahdollisuus aloittaa alusta. Avioeron jälkeinen uusi elämä saakin helposti tärkeämmän roolin kuin itse aviokriisi. Riitely ei kuitenkaan aina lopu eroon vaan vanhempien välit voivat jatkua kireinä virallisen eron jälkeenkin. Eron ensimmäisillä askeleilla ja käännekohdilla on vaikutusta siihen miten avioero vaikuttaa tulevaan elämään.

Parhaimmillaan avioero voi avata uusia mahdollisuuksia, mutta se voi olla myös esteenä muutoksille ja aloittaa taloudellisen, henkisen ja sosiaalisen taantuman. (Wallerstein & Blakeslee 1991, 11, 19, 28–29.)

Makkosen (1989, 16-17) mukaan avioeroa harkitaan yleensä pitkään. Hänen tutkimuksessaan keskimääräinen harkinta-aika oli 2 vuotta 5 kuukautta. Pikaerojen (harkinta-aika alle 3kk) taustalla oli usein jokin traumaattinen kokemus, kuten väkivaltaa, uskottomuutta tai rakastumista uuteen ihmiseen. Harkinta-aika ei kerro kuitenkaan siitä, kuinka kauan asiasta on keskusteltu puolison kanssa. Makkosen tutkimuksessa havaittiin merkkejä siitä, että mitä pidempään avioeroa oli harkittu, sitä helpompi elämäntilanne oli. Pikaerojen kohdalla ei kukaan ilmoittanut elämäntilannettaan edes hyväksi ja vain yksi normaaliksi. (Makkonen 1989, 16-17.) Pettilä ja Yli-Marttila (1999, 29) ovat käytännön työssään todenneet, että vaikka nainen on saattanut heittää erovaihtoehdon jo pidempään ilmaan, miehelle on tullut yllätyksenä, kun vaimo onkin ollut tosissaan. Apua hakiessaan toinen on jo saattanut tehdä sisäisen ratkaisunsa ja muutoksen yritysikin tuntuu epäuskottavalta.

Jallinojan (2000) mukaan ihmiset ovat tietoisia siitä, että avioerot ovat yleistyneet Suomessa. Erojen yleistyminen synnyttää pelkoa siitä, että asiat ovat menossa huonompaan suuntaan. Kaikki kuitenkin tietävät, että ensi huumen jälkeen alkaa arki, joka tarkoittaa oikeastaan samaa kuin vastoinkäymiset. Jos vastoinkäymisiin ei varauduta, vaan odotetaan, että huuma jatkuu parisuhteessa elämän loppuun saakka, pettymyksen täytyy olla ylivoimainen. Näille ihmisille käy säännönmukaisesti huonosti; he eroavat. (Jallinoja 2000, 158–160.)

Beck ja Beck-Gernsheim kuvaavat, että avioeron ajatellaan aina olevan kaiken loppu ja uuden alku. Luonnollisesti osa eroon päätyvistä kokee, että avioliitto tai parisuhde päättyy, mutta ei sen tarvitse muuten olla kaiken loppu. Vaikka vanhemmat asuvat erillään eron jälkeen, he ovat edelleen vanhempia ja heidän täytyy neuvotella uudelleen vanhemmuuden merkitykset jokapäiväisessä elämässään. Perheen voi nähdä koostuvan avioliitosta, joka voi päättyä, sekä eron jälkeen jatketusta vanhemmuudesta, äitiydestä ja isyydestä. Vanhempien ero ei siis tässä mielessä tuhoa perhettä. (Beck & Beck-Gernsheim 1995.)

Avioeroprosessi voi olla kuin ”aikapommi”, joka uhkaa sekä vanhempien että lasten psyykkistä hyvinvointia. Tämän vaaran pienentämiseksi on välttämätöntä poistaa avioeroon liitettyä epäonnistumisen ja epänormaaliuden leimaa. Avioeroa voi parhaiten tarkastella sarjana elämänvaiheita, joiden kautta viallinen systeemi pystyy muuttumaan; vanhempien väliset suhteet paranevat ja myös lapset löytävät oman paikkansa. Avioerosta ylipääseminen vaatii perusteellista ymmärrystä ja näkemystä perheyksikön hajoamisen syistä sekä myös uusien vanhemmuusmallien aktiivista etsimistä. (Selye 1996.)

Avioeroa seuraavat lukuisat muutokset voivat Selyen (1996) mukaan aiheuttaa eräänlaisen ketjureaktion. Muutokset elämäntavassa, olivat ne sitten odotettuja tai odottamattomia, hyviä tai pahoja – aiheuttavat voimakasta henkistä stressiä, horjuttavat perheen tasapainoa ja synnyttävät painetta uusiin järjestelyihin. Henkinen stressi voi vaarantaa jokaisen asianomaisen psyykkistä tai fyysistä hyvinvointia. Mitä vahvempana ja pitempään ahdistus jatkuu, sitä suuremmat ovat vaarat. (Selye 1996.) Avioeron ensimmäiset askeleet otetaan jo eroa ennen. Tällöin käynnistyy tunnetason ero. Kun avioliitto alkaa vaikuttaa epäonnistuneelta, puoliset toimivat keskenään eri tavoin. Jotkut ottavat etäisyyttä toisiinsa tai vetäytyvät itseensä tai mahdollisesti kodin ulkopuolelle. Jotkut parit hakevat keskustelu- ja perheneuvonta-apua toivoen suhteensa pelastuvan, kun taas toisen hyväksyvät avioliiton purkautumisen peruuttamattomana. (Määttä 2002, 104–106).

Eron harkintavaihe on useimmille raskain koko erossa, vaikkakin vaikeudet voimistuvat selvästi alettaessa keskustella erosta vakavasti. Moni harkitsee asiaa vielä kerran ja taas uudelleen. Avioeron ottamista saattaa pitkittää myös halu suojella lapsia. Omatunto saattaa soimata ja syyllisyys kalvaa. (Määttä 2002, 108.)

Psyykkisenä prosessina avioero on aina yksilöllinen tapahtuma. Tutkimusten perusteella erossa on nähtävissä kuitenkin yhteinen perusrakenne. Eroon sisältyy sekä sosiaalisia, emotionaalisia että juridisia ongelmia. (Pautola 1993). Avioeron tuskallisten asioiden työstäminen muistuttaa kuolemaan, lopulliseen menetykseen, liittyviä kokemuksia. Avioerossa kohdataan perheeseen ja rakkauteen liittyvien haavekuvien kuolema. Johan Cullbergin (1991) kriisiteorian mukaan traumaattista kriisiä kuvataan nelivaiheisena prosessina, jossa shokkivaihetta seuraavat reaktiovaihe, korjaamisen vaihe sekä uudelleensuuntautumisen vaihe. **Shokkivaiheessa** tilanne koetaan kaaokseksi joka

kestää lyhyestä hetkestä muutamiin vuorokausiin. Reaktiovaihe kestää neljästä kuuteen viikkoa. **Reaktiovaiheessa** on tapahtunut kohdattava ja todellisuus jäsennettävä jotenkin. **Korjaamisvaihe** käynnistyy kriisin kokeneen alettua suuntautua tulevaisuuteen. Hän alkaa hiljalleen ottaa etäisyyttä menneeseen ja alkaa hyväksyä ajatuksen elämänrakentumisen muotoutumisesta uudelleen. **Uudelleensuuntautumisen** vaihe ei pääty koskaan. Ihmisen tiedetään hakevan aina uusia suuntia (Cullberg 1991; Määttä 2002, 126.)

Sekä lasten että vanhempien kannalta on huolestuttavaa, jos puoliset juuttuvat reaktiovaiheeseen, missä katkeruus, viha ja niiden käänteiset puolet, apatia ja depressio täyttävät elämän (Räihä 1995). Avioeroon tulisi kuulua myös surun käsittelyä. Surussa on aina havaittavissa aluksi toive saada takaisin menetetty. Menetyksen tilalle saattaa nousta epätoivo ja levottomuus. On vaikea saada mitään päätökseen tai aloittaa uutta. Surun keskellä ihminen kokee itsensä ja ympäristönsä tyhjänä ja vailla merkitystä. Ilman tämän vaiheen läpikäymistä sureva ihminen ei voi siirtyä uudelleen organisoitumisen vaiheeseen, missä on edelleen mukana menetettyyn objektiin liittyviä tunteita ja käyttäytymistä, mutta myös suuntautumista tulevaisuuteen. (Gray & Shields 1992).

7. TAVOITTEENA JAETTU VANHEMMUUS JA YHTEISTYÖVANHEMMUUS

Ensimmäiset vuodet eron jälkeen voivat olla vanhemmalle hyvin haastavia. Arkea ei voi jakaa toisen aikuisen kanssa: työn lisäksi koti ja lapset on hoidettava yksin, lasten käytös on tavallista haastavampaa ja arjesta puuttuu romantiikka ja erotiikka. Vanhemmalla voi myös olla taloudellisia huolia.

Yhteisen arjen menettäminen tekee kipeää ja ratkaisun oikeellisuus mietityttää. Hyvät muistot ja ikävä entiseen voivat yllättää voimakkaana vielä usean vuoden jälkeen. Toisaalta vanhempi voi ajan myötä kokea myös vahvuutta ja pystyvyyttä siitä, että on selvinnyt suuremmasta haasteesta kuin olisi etukäteen uskonut.

Vanhempien ero ei väistämättä aiheuta lapselle ongelmia myöhemmin elämässä. Vaikeasta tilanteesta selviäminen yhdessä välittävien aikuisten avulla voi lopulta kasvattaa lapsesta entistä vahvemman ja kypsemmän. Se voi luoda lapselle kokemuksen siitä, että elämän vaikeita asioita voi kohdata ja niistä voi selvitä. Vaikeista tunteista huolimatta kenenkään ei tarvitse luopua omanarvontunteestaan tai itsekunnioituksestaan. Tämä kasvattaa itseluottamusta, uskoa elämään ja omaan selviämiseen muissakin elämän haasteissa. Parhaassa tapauksessa ero on lopulta lapselle kasvun mahdollisuus. On myös erotilanteita, joita lapsi toivoo ja jotka helpottavat lapsen elämää.

7.1 Jaettu vanhemmuus

Jaettu vanhemmuus on käsite, jolla tarkoitetaan molempien vanhempien vahvaa osallistumista ja sitoutumista vanhemmuuteen. Käytännössä jaetun vanhemmuuden toteuttaminen edellyttää molemmilta vanhemmilta esimerkiksi tasapainoa työn ja perhelämän välillä sekä kotitöiden jakamista. (Huttunen 2001). Jaetun vanhemmuuden voidaan esimerkiksi ajatella ehkäisevän toisen vanhemman ylikuormittumista ja antavan lapselle mallin toimivasta yhteistyöstä perheen kesken. Jaetun vanhemmuuden ideologia saa merkityksen myös osana laajempaa keskustelua isyydestä ja sen muutoksista, jolloin esille nousee myös vanhemman ja lapsen välisen tunnesuhteen tärkeys. (Huttunen 2001; Rantalaiho 2003).

Jaetulla vanhemmuudella viitataan usein myös eron jälkeiseen vanhemmuuteen, jossa lapsista huolehtiminen on jaettu tasapuolisesti vanhempien kesken. Eron jälkeen vanhemmuuden jakamisen yhdeksi erityispiirteeksi muodostuu se, että vanhemmuuden jakaminen toteutuu eri kotitalouksissa elävien vanhempien välillä ja että vanhemmuuden yhdeksi keskeiseksi kehykseksi muodostuu lapsen suhteen säilyttäminen molempiin vanhempiin. Marjo Kurosen mukaan vanhempien ero tekee näkyväksi vanhemmuuden osa-alueet, kuten tunnesuhteet, huolenpidon, kasvattamisen ja taloudellisen vastuun. Eron yhteydessä vanhemman ja puolison rooli erottuvat selkeästi toisistaan. (Kuronen 2003, 114.)

Vanhemmuussuhteiden uudelleenjärjestely eron jälkeen nojaa periaatteellisesti lapsen oikeuteen saada elatusta molemmilta vanhemmiltaan sekä oikeuteen ylläpitää ja rakentaa suhdetta myös siihen vanhempaan, jonka kanssa hän ei jaa arkeaan tai jota hän ei voi tavata ilman erityisjärjestelyitä. Vanhemman näkökulmasta on kyse kummankin vanhemman lakisääteisestä velvollisuudesta huolehtia lapsen hoidosta, elatuksesta ja kasvatuksesta. Eron jälkeinen vanhemmuus voidaankin jakaa sosiaaliseen, psykologiseen sekä taloudelliseen vanhemmuuteen. (Amato & Gilbreth 1999; Bradshaw & Stimson & Skinner & Williams 1999, 85.) Sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen kuuluu arkinen huolenpito ja läheisyys, ja sen yksi konkreettinen indikaattori on säännöllinen tapaaminen. Taloudellinen vanhemmuus puolestaan tarkoittaa käytännössä lapsen materiaalisista tarpeista eli elatuksesta huolehtimista. Lapsen molemmat vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan riippumatta siitä, onko lapsi vanhempien yhteishuollossa vai toisen vanhemman yksinhuollossa. (Gottberg 1995; Millar & Warman 1996.)

Suomessa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki vuodelta 1983 asettaa yhteishuollon pääsäännöksi ja ihanteeksi (Kurki-Suonio 1999.). Sen mukaan lapsen huoltajat, yleensä vanhemmat, vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset. Eron yhteydessä vanhempien täytyy sopia lapsen tai lasten asumisesta, joka on usein merkittävin ja vaikein ratkaisu. Jos kyseessä on yksi lapsi, hän asuu yleensä joko äidin tai isän luona. Lapsia ollessa monta, pitää myös päättää, tulevatko sisarukset asumaan yhdessä vai ”jaetaanko” heidät vanhempien kesken. Asumisratkaisun perusteella päätetään myös muut sopimussisällöt eli sopimukset huoltajuudesta, tapaamisesta ja elatuksesta. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 74–76.)

Sen, millä tavalla ero tapahtuu, on huomattu vaikuttavan eron jälkeiseen vanhemmuuteen (Kääriäinen, 2008). Jos ero tapahtuu nopeasti ja on toiselle osapuolelle yllätys, voimakas hylätyksi tulemisen tunne voi laukaista puolustautumisreaktion ja ruokkia katkeraa vihanpitoa toista vanhempaa kohtaan. Tällöin lasten asioista ja yhteisestä vanhemmuudesta keskusteleminen eron jälkeen voi olla hyvin haastavaa. Jos taas eroa on pohdittu yhdessä ja harkittu pidempään, usein myös vanhemmuuteen liittyvistä kysymyksistä on keskusteltu ja mietitty eron vaikutuksia lapsen näkökulmasta, mikä helpottaa eron jälkeistä yhteistyötä vanhempana. Toisaalta eron jälkeiselle yhteistyövanhemmuudelle voi luoda erityisiä haasteita se, että eron syynä on

parisuhdetyytymättömyyden sijaan juuri yhteisen vanhemmuuden toimimattomuus. Kääriäisen (2008) tutkimuksessa eroprosessi pitkittyi ja lapsilla oli riski joutua vanhempien väliin tai vallankäytön välineiksi, jos eroamisella haluttiin ja haettiin helpotusta hankalaan elämäntilanteeseen tai elämän kokonaisuuteen. Erotilanteessa molemmat vanhemmat kokevat usein syyllisyyttä, mikä heijastuu myös vanhemmuuteen (Kääriäinen 2008.)

Hylätyksi tullut vanhempi voi kokea kelvottomuutta vanhempana ja erossa aloitteellisena ollut syyllisyyttä perheen rikkomisesta. Kun oma vanhemmuus tuntuu uhatulta, oma oikeus vanhemmuuteen saattaa muodostua lapsen tarpeita tärkeämmäksi. Tällaisessa tilanteessa toisen vanhemman tuki omalle vanhemmuudelle on merkittävää. Jos vanhempi näkee toisen vanhemman merkityksen lapselle, hänen voi olla helpompi muuttaa suhtautumistaan toiseen vanhempaan ja yhteiseen vanhemmuuteen. Eroprosessissa vanhemmuus tulee tavallaan uudelleen käsiteltäväksi, mikä luo myös uuden tilaisuuden järjestää vanhemmuussuhteet paremmin toimiviksi (Kääriäinen 2008). Yhteistyövanhemmuuden rakentaminen voi kuitenkin vaatia aikaa ja parisuhteen päättymiseen ja eroon liittyvien kipeidenkin tunteiden ja ristiriitojen läpikäyminen on usein tarpeen ennen kuin lapsen asioista sopiminen mahdollistuu (Taskinen 2001.)

Hokkasen (2005) tutkimuksessa vanhemmat kokivat eron jälkeisen yhteistyön toimivuuden kannalta tärkeäksi sen, että yhteistyöhuoltajuuden sisällöstä oli tarpeeksi tietoa ja että odotukset yhteishuoltajuutta kohtaan olivat realistisia. Toimiva käytäntö oli myös välttää pikkuasioihin takertumista työrauhan sallimiseksi toiselle vanhemmalle. Rakentavan, lapsiin liittyvän keskusteluyhteyden säilyttäminen nähtiin myös tärkeänä. Yhteisten sääntöjen ja lupauksen noudattaminen ja toisaalta kyky tarvittaessa joustaa auttoivat myös tekemään yhteishuoltajuudesta toimivaa (Hokkanen 2005). Perheneuvolan näkökulmasta monet vanhemmat hyötyvät ammattiavusta yhteistyövanhemmuuden rakentamisen tukena ja avun hakeminen onkin erittäin suositeltavaa silloin, kun erosta selviäminen ja lapsen asioista sopiminen eron jälkeen on vaikeaa.

Lapsen oikeus Taskisen (2001) mukaan molempiin biologisiin vanhempiinsa näyttäisi olevan suomalaisessa yhteiskunnassa niin vahva argumentti, että sitä on vaikea kyseenalaistaa. Stakesin julkaisemassa oppaassa vanhempien ja lasten kanssa erotilanteissa työskentelevät sosiaalitoimen ammattilaiset pitävät suhdetta lasten ja vanhempien välillä itsestään selvänä lähtökohtana. Oppaan mukaan tavoitteena ei ole vain

lapsen ja vanhempien suhteen jatkuminen, vaan jopa rikkoutuneen suhteen korjaaminen. Lapsen oikeudella perustellaan käytäntöjä ja ratkaisuja, jotka edellyttävät vanhempien keskinäistä yhteistyötä ja yhteydenpitoa eron jälkeen. Oppaassa todetaan jopa, että ”vanhempien keskinäinen yhteistyö on lapsen sopeutumisen kannalta vaikuttavampi tekijä kuin kummankaan vanhemman yksilöllinen suhde lapseen”. Jaetun eron jälkeisen vanhemmuuden ihanne on niin vahva, että sille on lähes mahdotonta esittää vaihtoehtoja, kuten äidin yksinhuoltajuutta tai uuden sosiaalisen vanhemman tuloa korvaamaan biologista isää. (Taskinen 2001.)

7.2 Yhteistyövanhemmuus

Aikaisempien tutkimusten ja kokemusten perusteella perheet tarvitsevat yhä enenevien eropohdintojen ja erojen myötä perheasioiden sovittelua sekä tukea vanhemmuuteen. Parisuhteiden vaiheista on tutkittua tietoa ja sen tiedetään yleisesti etenevän tietyn kaavan mukaan. Jokainen perhe on kuitenkin erilainen ja sen myötä erot voivat olla kaikille perheen jäsenille haastavia. Ulkopuolisen apu on tarpeellinen, jotta päästäisiin mahdollisimman hyvään, jaettuun vanhemmuuteen. Perheen hajoamisen vaikutuksista tiedetään, että ero koskee kaikkia perheenjäseniä. Erityisesti lasten tilanteen ottaminen esille vanhempien erotessa on ensiarvoisen tärkeää. Kaikissa perheiden eroissa ei tarvita perheasioiden sovittelua vaan sopimukseen ja yhteistyövanhemmuuteen päästään ilman ammattilaisen ja ulkopuolisen sovittelijan apuakin. Perheasioiden sovittelu työmuotona on nimenomaan yksi ratkaisu riitaisiin eroihin ja lasten huomioimiseen.

Joskus puoliset eivät löydä vaikeaan tilanteeseensa muuta mahdollisuutta kuin eron. Aikuinen voi eron hetkellä käydä läpi yhtä elämänsä vaikeinta vaihetta. Mielessä virtaa hyvin erilaisia tunteita: vihaa, surua, katkeruutta, hämmennystä, häpeää, toisinaan myös suunnatonta helpotusta. Vanhemman voimavaroja sitovat omat vaikeat tunteet ja monet käytännön asiat, esimerkiksi talouteen, asumiseen ja lasten tapaamiseen liittyvien asioiden hoito.

Vanha viisaus ”Hyväksy asiat, joita et voi muuttaa” on kipeä, mutta tosi. On luonnollista, että niin vanhempi kuin lapsi haikailee välillä vanhaan. Usein lapset ja joskus vanhemmatkin haaveilevat pitkään, että vanhemmat vielä palaisivat yhteen. Muistot ja

haaveet ovat tärkeitä. Vanhan sureminen kaikessa rauhassa on yleensä paras tapa aloittaa uusi vaihe elämässä.

7.3 Vanhemmuus jatkuu

Vanhemmat voivat lievittää lapsen ahdistusta ja auttaa häntä sopeutumaan muutokseen, kun he jaksavat sallia ja ymmärtää lapsensa vaikeat tunteet ja auttaa häntä niiden kanssa. Lapsen tunteet voivat olla ristiriitaisia: suru, pelko, pettymys, epäluottamus, turvattomuus, raivo, viha, ikävä, syyllisyys, joskus myös helpotus.

Vaatii herkkyyttä ja kykyä nähdä lapsen todelliset tarpeet, jotta voi asettua lapsen asemaan ja auttaa häntä. Tämä on vaikeaa: vanhempi ei välttämättä tahdo tai jaksaa nähdä lapsensa surua. Lapsi kuitenkin tarvitsee turvallisuutta, rakkautta ja mahdollisuutta puhua tunteistaan ja huolistaan. Aikuisen velvollisuus on turvata lapselle riittävän turvallinen lapsuus.

Käytännössä vanhempi on erokriisin keskellä usein erilainen kuin tavallisesti: ehkä hiljaisempi, ärtyneempi, itkuisempi. Lapselle on tärkeää sanoa, että syy tähän ei ole lapsessa. Lapsi syyllistyy asioista, joista ei puhuta avoimesti ja luulee, että vika on hänessä. Lapselle voi sanoa: Äiti on nyt surullinen, mutta se ei ole sinun syysi. Lapselle saa kertoa, että on surullinen ja välillä itkettää. Omat vaikeat tunteet käsitellään kuitenkin toisen aikuisen kanssa.

Kaiken myllerryksen keskellä lapsen tulisi saada kokea, että erosta huolimatta molemmat vanhemmat rakastavat aina lastaan: vaikka parisuhde päättyy, vanhemmuus jatkuu. Vanhempien velvollisuus on edelleen huolehtia lapsestaan ja tarjota hänelle riittävän turvallinen lapsuus. Vaikka puoliset saattavat olla loukattuja ja vihaisia, lapsen etu vaatii aikuismaista käytöstä. Vanhempien on tehtävä parhaansa, jotta vanhempien välinen ristiriita ei siirry vanhemman ja lapsen väliin.

8. PÄÄTELMIÄ UUSPERHEISTÄ JA PERHEASIOIDEN SOVITTELUSTA

Lapsen ikätason mukaan hän ymmärtää vanhempien eron tai erouhkan. Lapsen on vaikeaa käsitellä vanhempien eron aiheuttamia tunteita, mitä aikuiset ja vanhemmat tässä tilanteessa olettavat tai uskovat. Lapsi yrittääkin mahdollisesti tehdä kaikkensa yhdistääkseen vanhempansa uudelleen (Larkela, Malinen 2011).

Se, onko lapsen ympärillä eron yhteydessä ja siihen liittyvissä asioissa tukeva vanhempiverkosto, on oleellinen. Lapsen kanssa tulee miettiä yhdessä menneisyyttä, ihmisiä hänen ympärillään keiden kanssa on tekemisissä. Eron myötä tulee lapsen kanssa miettiä, että keiden ”puolisisarusten” kanssa hän haluaisi olla jatkossa tekemisissä ja keiden kanssa on ylipäänsä mahdollista jatkaa yhteydenpitoa. Lapsen kannalta saattaisi olla hyvinkin tärkeää jatkaa yhteydenpitoa isäpuolen viikonloppuisin perheessä vierailleisiin lapsiin, vaikka äiti olisikin eronnut isäpuolesta.

Perheasioiden sovittelu, vaikka työskentelyssä ei aina päädytäkään eroon, on oiva paikka saada lapsen ääni kuuluville. Erityisesti lapsikeskeisessä perheasioiden sovittelussa pyritään kuulemaan lapsen oma ääni ja tuomaan se vanhempien kuultavaksi, niin ettei lapsen tarvitse kuitenkaan asettautua kumpaakaan vanhempaa vastaan. Uusperheissä näissä perheasioiden sovitteluissa perheverkosto saattaa laajeta suureksikin eli lapsia saattaa olla entisiä omia, mahdollisesti toisia omia, uusperheessä yhteisiä sekä uusperhekumppanin lapsia aikaisemmista liitoista. Kaikkien näiden lasten tai ainakin osan ääntä olisi hyvä kuulla sovittelun yhteydessä. Tällöin lasten äänet tulisivat kuulluiksi ja vanhemmat saattaisivat saada ymmärrystä lasten mielissä mylläävistä sekamelskoista. Lapsikeskeiseen perheasioiden sovitteluun tulisi siis pyrkiä.

Perheasioiden sovitteluihin työntekijänä osallistuneena olen saanut huomata, että on pariskuntia jotka hyötyvät paljon yhdestäkin sovittelukäynnistä. Ulkopuolisen sovittelevan ihmisen ollessa läsnä pariskunnat malttavat paremmin kuunnella toista osapuolta hermostumatta tai häipymättä paikalta. Yksi sovittelun tärkeimmistä tuloksista on se, että vanhemmat pystyvät yhdessä pohtimaan lapsen parhaan kannalta asumisjärjestelyjä tai muita lapselle tärkeitä asioita, niin ettei aina mahdollinen eron myötä tullut kauna vaikuta päätöksiin. Toisinaan perheasioiden sovittelukäyntejä pitää olla useampia eikä aina

siltikään päästä yhteiseen ratkaisuun lasten asioissa. Tällöin edessä saattavat olla vaikeat huoltoriidat, mitkä eivät liene lapselle koskaan eduksi.

LÄHTEET:

- Amato, Paul & Gilbreth, Joan (1999) Non resident Fathers and Children's Well-Being a Meta analysis. *Journal of Marriage and the Family* 61;3. 557-573.
- Ayalon, Ofra & Flasher, Adina (1997) *Ketjureaktio, lapset ja avioero*, suom. Jorma Penttinen. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich " Beck-Gernsheim, Elisabeth (1995) *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity Press.
- Broberg, M. 2010. *Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 52/2010. Väitöskirja.
- Cullberg, Johan (1991) *Tasapainon järjkyessä – psykoanalyttinen ja sosiaalipsykiatrinen tutkielma*. Helsinki: Otava.
- Gottberg, Eva (1997) *Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytöntöönpano*. Turun yliopisto. Oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Yksityisoikeuden sarja A:93.
- Gottberg-Talve, Eva (1990) *Perhe, lapsi ja yhteiskunta*. 3. painos. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.
- Gray, Cathleen & Shields, Joseph (1992) *The Development of an Instrument to Measure the Psychological Response to Separation and Divorce*. *Journal of Divorce & Remarriage* 17. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hokkanen, Tiina (2002) *"Sitä eletään sitä eronneen perheen elämää"* Vanhempien ja lasten valise suhteet. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.) *Perhe ja vanhemmuus*. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Huttunen, Jouko (2001) *Isänä olemisen uudet suunnat*. Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jallinoja, Riitta (2000) *Perheen aika*. Otava. Helsinki.
- Järvelä, Christina & Valkama, Ulla (1994) *Perheasioiden sovittelutyön sisällöllinen kehittäminen Tampereella, kehittämisprojekti 1991-1994*. Teoksessa Taskinen, S. (toim.) *"En ole katkera, mutta kuitenkin..."* Avioerosta selviytyminen ja perheasioiden sovittelu. *Stakes. Raportteja* 166. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino. Sivut 143-155.
- Kaslow, Florence toim. Aaltonen, Jukka & Rinne, Raili (1999) *Perhe terapiassa: Vuoropuhelua vuosituhannen vaihtuessa*. Jyväskylä. Suomen Mielenterveysseuran Koulutuskeskus.

- Kurki-Suonio, Kirsti (1999) Äidin hoivasta yhteishuoltoon: lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Helsinki. Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Kuronen, Marjo (2003) eronnut perhe? Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki. Yliopistopaino.
- Kääriäinen, Aino (2008) Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Libris Oy.
- Larkela, Pekka & Malinen, Vuokko (2011) Parisuhde – uusperheen ydin. Helsinki: Väestöliitto.
- Litmala, Marjukka toim. (2002) Lapsen asema erossa. Juva: Lakitieto 2002.
- Makkonen, Mikko (1989) Käynti erittäin positiivinen, suosittelen kaikille: avioeroasiakkaiden mielipiteitä. Espoon sosiaalivirastosta ja oikeusaputoimistosta saamastaan palvelusta vuonna 1988. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Millar, Jane & Warman, Andreas (1996) Family Obligations in Europe. London: Family Policy Studies Centre.
- Määttä, Kaarina (2000) Kestävä parisuhde. Juva: WS Bookwell Oy.
- Pautola, Anna-Maija (1993) Avioero: uhka ja mahdollisuus. Perheterapia (2).
- Pettilä, Ulla & Yli-Marttila, Lea (1999) Eron vaiheet: Opas eroaville ja eroavien auttajille. Smedjebacken: Tietosanoma.
- Pohjola, Anneli (2002) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa: Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Keuruu: PS-kustannus.
- Pukkala, Tuula (2007) Pitkän parisuhteen salaisuus. Otava: Helsinki.
- Rantalaiho, Minna (2003) Pohjoismaisen isyyspolitiikan isäkuva. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Gaudeamus:Tampere.
- Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? – Tulkintoja lasten uusperheistä. Tampere: Tampereen yliopisto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001.
- Selye, Hans (1996) The Stress of Life. New York: McGraw-Hill.
- Sinkkonen, Jari (2008) Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun? Juva: WSOY.
- Sosiaalialan ammattilaisen etiikkaopas (1995) Sosiaalityöntekijäin liitto. Painotalo Auranen.

Taskinen, Sirpa (2001) Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Stakes. Oppaita 46. Helsinki: Gummerus.

Taskinen, Sirpa (2004) Lapsen etu erotilanteissa. Stakes, Oppaita 46. saarijärvi: Gummerus.

Valkama, Ulla (1991) Perheasioiden sovittelu: Jääne vai uusi mahdollisuus. Raportteja/Sosiaali- ja terveyshallitus.

Valkama, Ulla & Kauppila J. (1993) Ratkaisukeskeisen työtteen soveltaminen perheasioiden sovittelussa. Kirjassa Taskinen (toim.) Itke vain sydämein. tausta-aineistoa perheasioiden sovitteluun. Stakes Raportteja 84/93.

Wallerstein, Judith & Blakeslee, Sandra (1991) Avioeron jälkeen. Helsinki: otava.

Ware, Ciji (1983) Sharing Parenthood After Divorce. New York: Bantam Books.